

De Agenda voor Noordoost Fryslân 2016-2020

Noardeast Fryslân, in dynamyske plattelânsregio yn it Noardlik stedsk netwurk mei in beslutsen mienskip. Minsken wenje, wurkje en rekreëarje graach yn us karakteristike lânskip. Troch gearwurking meitsje wy us ambysjes wier!

Voorwoord

Samen (komen we) verder!

Samenwerken in Noordoost Fryslan, het lijkt al zo gewoon. In 2010 zijn hiervoor de eerste stappen gezet. In 2012 zijn deze geconcretiseerd in een uitvoeringsagenda: de Agenda Netwerk Noordoost en nu, in 2015 hebben we besloten om nogmaals vier jaar met elkaar verder te gaan. Wat we hebben geleerd, is dat samenwerken ons verder brengt. Alleen ga je misschien sneller, maar samen kom je verder. Gelet op de ontwikkelingen die op onze regio afkomen, is samenwerken echter ook noodzakelijk. Hierbij gaat het dan niet alleen om de samenwerking tussen overheden, maar juist ook om de samenwerking met die belangrijke partners die binnen de opgaven in onze regio een belangrijke rol hebben. Vaak nog meer dan overheden zelf.

De stem van onze ondernemers

In onze regio zijn we dan ook blij met de rol die onze ondernemers vervullen in de regionale samenwerking. Via de Ondernemersfederatie ONOF hebben zij een belangrijke stem in de ontwikkelingen op bijvoorbeeld de terreinen economie, zorg, kennis en duurzaamheid. Onder andere in de Gouden Driehoek, onze stichting Regiomarketing, startersbijeenkomsten; daar

zijn onze ondernemers heel erg dwaande.

Grien-blaue dynamiek

Uniek is ook de stap die wij als regio hebben gezet binnen het thema van natuur en water, 'Grien en blau' genoemd. De samenwerking tussen de groen-blaue partners kent op dit moment een geweldige dynamiek. De kunst is dat we deze dynamiek ook de komende tijd weten te koppelen aan andere opgaven en met nieuwe projecten een plus op onze regio zetten.

Samenwerken en koppelkansen

Want samenwerken en koppelkansen creëren is in een tijd waarin de overheidsmiddelen steeds schaarser worden, enorm belangrijk. Door deze schaarsere middelen is ook co-financiering door overheden lastig. Dit maakt dat er een geheel ander soort samenwerkingsagenda ligt dan vier jaar geleden. Door samen te werken zien we dat partijen met elkaar in staat zijn om bijvoorbeeld toch nieuwe financieringsbronnen aan te boren en initiatieven te starten. Voor de overheden beperkt de rol zich vaker tot een meer faciliterende rol. Die verandering in aanpak en rolneming is een proces dat we met elkaar vormgeven.

Krimpstatus: het Rijk als partner

Voor Noordoost Fryslân is de krimpstatus die we medio dit jaar kregen, erg belangrijk. Het betekent in ieder geval dat we de komende vier jaar het Rijk in onze demografische opgaven als partner hebben. Hiervoor is door het Rijk € 326.000 per jaar beschikbaar gesteld. De krimpstatus geeft vooral onze partners extra mogelijkheden om op hun terrein de noodzakelijke projecten op te pakken. Zo kunnen we met het Rijk in overleg over beperkingen die wij, maar vooral ook onze partners als onderwijs- en zorginstellingen en woningcorporaties ervaren door wet- en regelgeving. In de overleggen met de andere krimpregio's in Nederland proberen we continu aandacht te krijgen voor datgene wat wij op eigen kracht niet kunnen.

Kortom, wij gaan de komende jaren weer volop aan de slag voor onze regio. Meer dan ooit MET elkaar. Ook nu liggen er kansen door de unieke samenwerking die we hier hebben MET maatschappelijke partners en de Leader- en krimpstatus die we hebben. Wij gaan ervoor, mei elkenien!

Marga Waanders

*Burgemeester Dongeradeel, namens de
Stuurgroep ANNO*

Inhoudsopgave

1. Aanleiding

1.1 Visie	05
1.2 Ontwikkelingen	06
1.3 Noordoost Fryslân in 2015	06

2. ANNO II: De opgave voor Noordoost Fryslân 2016-2020

2.1 Regionaal samenwerken noodzakelijk	09
2.2 Ambitie	09
2.3 Samenwerking over regiogrenzen heen	11

3. Thema Wonen en leven

3.1 Samen optrekken	12
3.2 Atlas van Noordoost Fryslân	13
3.3 Leefberenskoalysje	13
3.4 Kracht van de Mienskip	14
3.5 Opgaven	14

4. Thema Economie

4.1 Economie in transitie: naar meer innovatie en flexibiliteit	16
4.2 Clustering van kennis	16
4.3 Stedelijke netwerken en bereikbaarheid	17
4.4 Wonen als economische factor	17
4.5 Duurzaamheid	18
4.6 Digitalisering	18
4.7 De economie in Noordoost Fryslân	18
4.8 Uitdagingen en kansen	21
4.9 Sterke punten	25
4.10 Opgaven	25

5. Thema Grien en blau

5.1	Huidige kwaliteiten	27
5.2	Ambitie	28
5.3	Opgaven	29

6. ANNO II in de praktijk

6.1	De Agenda 2016-2020	31
6.2	Projecten	31
6.3	Financiën en organisatie	31

Ondertekening Regionale Afspraken april 2012

1. Aanleiding

In 2011 is het Sociaal Economisch Masterplan ANNO geschreven. De opgave die hieruit naar voren kwam is vertaald in de Agenda van Netwerk Noordoost (ANNO). Deze is, samen met de Regionale Afspraken voor organisatorische en financiële kaders in 2012 door de zes Noordoost Friese gemeenteraden en Provinciale Staten van Fryslân vastgesteld.

1.1 Visie

De visie van toen staat nog steeds fier overeind:

“De kwaliteit van leven is in 2030 bijzonder goed in Noordoost Fryslân. Mensen wonen, werken en recreëren er met plezier. De bevolking kenmerkt zich als sterke betrokken mienskip. Noordoost Fryslân ontwikkelt zich tot een dynamische plattelandsregio in het noordelijk stedelijk netwerk.

De kwaliteit van het landschap is in haar diversiteit uniek te noemen en samen met de landbouw een belangrijke economische drager voor het wonen, werken en recreëren. Mensen komen graag naar de regio toe vanwege het karakteristieke landschap en de cultuur van de mensen en ondernemers. Door samen te werken maakt de regio haar ambities waar.”

De concrete financiële invulling van de huidige Agenda is vastgelegd voor de periode tot en met december 2015. Tevens is in de Regionale Afspraken vastgelegd dat er een evaluatie zou plaats vinden van de onderlinge samenwerking. De uitkomsten van deze evaluatie zijn medio 2014 door de verschillende colleges van B & W, gemeenteraden en Provinciale Staten vastgesteld.

De conclusie van de evaluatie is duidelijk: de samenwerking loont, partijen willen samen verder. De regio en de achterbannen moeten nog nadrukkelijker bij de samenwerking en de opgaven worden betrokken. Dit vergt ook dat de partners van de samenwerking deze manier van werken in hun eigen organisaties borgen. Gelet op de dynamiek van de diverse opgaven in de regio is flexibiliteit binnen de huidige Agenda van belang gebleken. Binnen deze kaders is de afgelopen periode door de

regio Noordoost Fryslân dan ook hard gewerkt aan een nieuwe Agenda.

1.2 Ontwikkelingen

Uit de ervaring van de afgelopen jaren blijkt dat samenwerken veel meer is dan het uitvoeren van projecten. De successen gaan veel verder dan projectsamenwerking. Essentiële (strategische) thema's worden samen opgepakt. In de laatste jaren werd duidelijk dat ten opzichte van de vorige ANNO periode de opgave in de regio nog omvangrijker is. De demografische ontwikkeling: krimp, ontgroening, vergrijzing is voelbaar. De financiële mogelijkheden van vooral de gemeenten, maar ook de provincie worden steeds beperkter. Bovendien verandert de rol, omvang en het takenpakket van de gemeenten. Ambtelijke samenwerking en

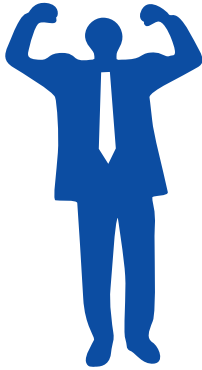
(mogelijke) fusies spelen een rol en leggen intern ook een focus op samenwerking, anders dan de ANNO-samenwerking. Daarnaast zien we een grote dynamiek in het gebied: er zijn vele lokale initiatieven, de Noordlike Fryske Wâlden kent als vertegenwoordiger van het agrarisch natuurbeheer een sterke positie en het Wetterskip Fryslân is stevig aan het investeren in het gebied om het watersysteem klimaatbestendig te maken. Ten opzichte van de structuur in de eerste ANNO-periode zijn dat veranderingen waarop nu ingespeeld moet worden.

1.3 Noordoost Fryslân in 2015

Al deze ontwikkelingen leveren de volgende SWOT-analyse op van deze regio:

Kreft

Swak

- Strategische ligging in driehoek Leeuwarden-Drachten-Groningen
- Aanwezigheid Nationaal Landschap, twee Nationale Parken en Werelderfgoed De Wadden
- Flexibiliteit door kleinschaligheid bedrijfsleven
- Eigen kabelbedrijf
- Samenwerking tussen overheden en regionale partners

- Lage sociaaleconomische positie, achterblijvend bruto binnenlands product per inwoner
- IJle, kwetsbare economie
- Innovatiegehalte totale bedrijvigheid
- Relatief veel laagopgeleiden
- Dalend aantal inwoners en huishoudens

Kansen

Bedrigings

- Leegstaande gebouwen bieden nieuwe kansen voor wonen, ontspannen en bedrijvigheid
- Bereikbaarheid over water, spoor, weg en digitaal verbeteren
- Toenemend belang kwaliteit wonen en leven bij arbeidsmarkt- en vestigingskeuzen
- Toenemende behoefte aan rust, ruimte en bezinning
- Digitalisering
- Alternatieve financieringsmodellen zoals crowdfunding
- Gevolgen door krimp en vergrijzing
- Leegstand detailhandel
- Schaalvergroting
- Tekort aan werkgelegenheid
- Tekort aan hogeropgeleiden
- Beperkte financiële mogelijkheden

Zie bijlage 1 voor een uitgebreide SWOT analyse van de regio.

2. ANNO II: De opgave voor Noordoost Fryslân 2016-2020

Noordoost Fryslân staat voor uitdagingen. Dit betekent dat de regio eenduidig moet gaan inzetten, keuzes moet maken en focus moet aanbrengen op datgene wat helpt om de vitaliteit en economische structuur krachtiger te maken zodat Noordoost Fryslân zich ontwikkelt tot een aantrekkelijke regio om in te wonen, werken en te recreëren.

2.1 Regionaal samenwerken noodzakelijk

De bedreigingen en zwaktes in de regio moeten het hoofd worden geboden en de kansen en sterke punten moeten verder worden uitgenut. Kortom: de regio moet inzetten op een aantrekkelijk woon-, werk- en recreatieklimaat. De huidige regionale samenwerking is hiervoor de basis. Bij de opgaven van de komende periode staan de inwoners centraal: het gaat om de toekomst van hun regio.

2.2 Ambitie

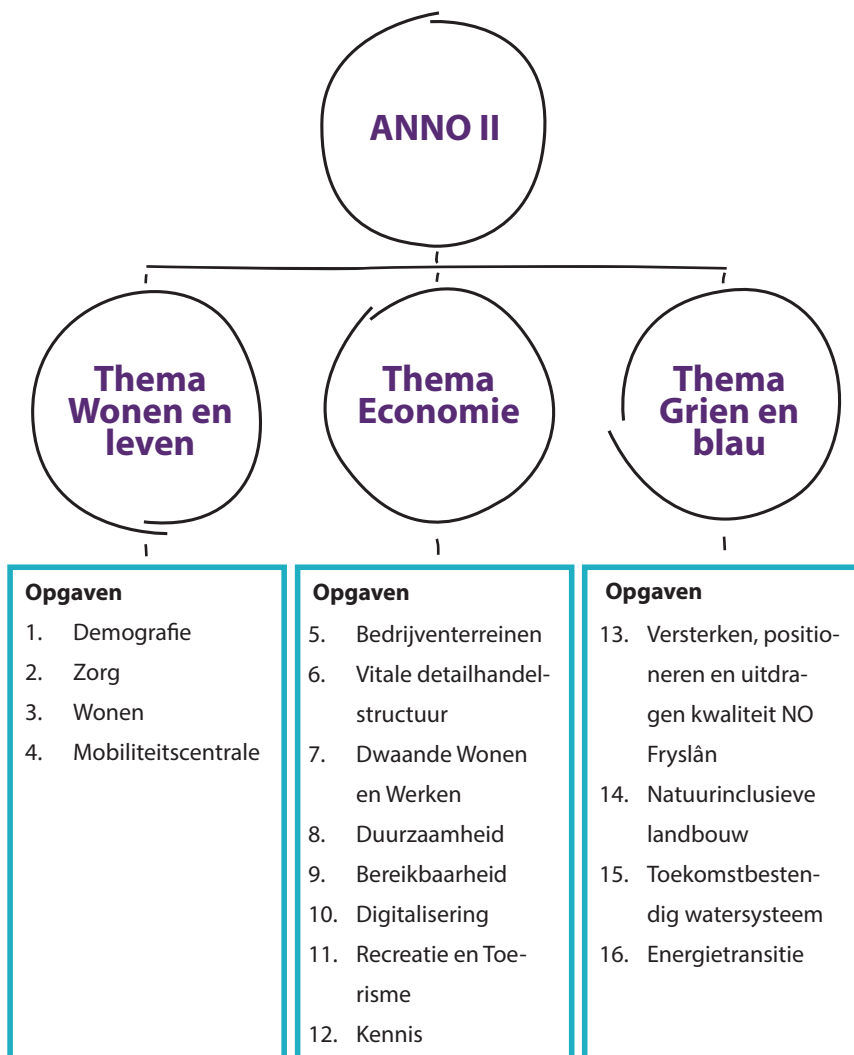
“De unieke natuurkwaliteiten van de regio (Nationale Parken, Nationaal Landschap, Wadden, biotopen) bieden volop kansen voor recreatie. In combinatie met optimale bereikbaarheid kan Noordoost Fryslân zich ontwikkelen tot kwalitatieve woonregio.

De regio zet hierbij in op de kracht van de stedendriehoek Leeuwarden, Drachten en Groningen, het verder verbeteren van de

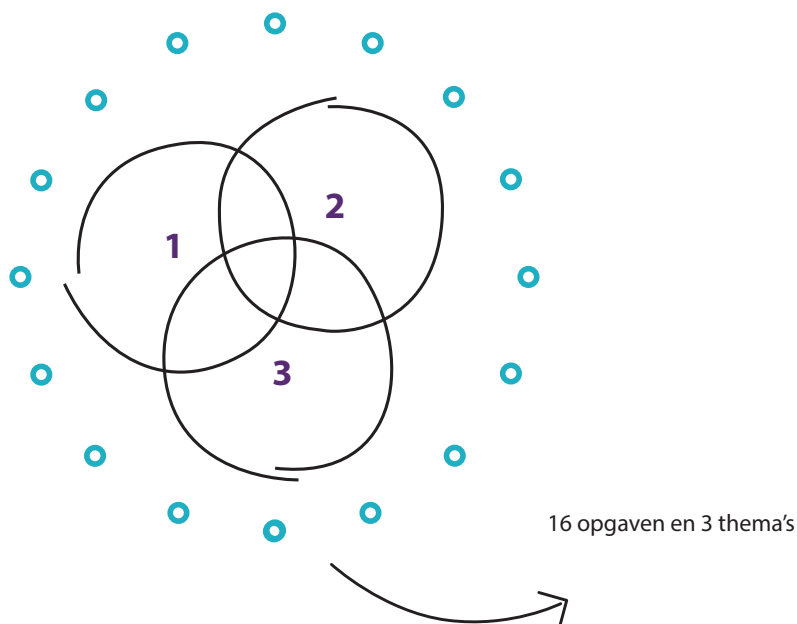
bereikbaarheid over weg, water, spoor EN digitaal, verbetering van het opleidingsniveau van de bevolking en het (kennis)netwerk van ondernemers. Daarnaast pakt de regio de demografische transitie op door naar een toekomstbestendig niveau van onderwijs, zorg, wonen, detailhandel en overige voorzieningen te gaan. De landbouw is een stevige economische drager van het gebied. Economisch en maatschappelijk gedragen initiatieven die verweven zijn met landbouw, landschap en natuur leiden tot een sterke plattelandseconomie waarbij de landschappelijk kwaliteiten nog meer verzilverd kunnen worden. De regio kenmerkt zich door een sterke mienskipsin. Doordat alle partijen in de regio samenwerken maakt de regio haar ambities waar.”

In de Agenda zijn de hierboven geschetste opgaven onderverdeeld in drie hoofdthema's:

1. Thema Wonen en leven
2. Thema Economie
3. Thema Grien en blauw

NB De opgaven vallen nooit alleen onder één thema. Alle opgaven zijn integraal en raken elkaar. Dit is schematisch weergegeven in de volgende figuren hieronder.

2.3 Samenwerking over regio-grenzen heen

De samenwerking gaat ook over de regio-grenzen heen. Medio 2015 is Noordoost Fryslân aangewezen als krimpregio. Door middel van samenwerkingsafspraken met het Rijk wordt concreet invulling gegeven aan de samenwerking tussen krimpregio Noordoost Fryslân en het ministerie van

BZK. Daarnaast is er ook de samenwerking op Europese schaal met Europese partners. De regio krijgt op deze manier meer zicht op de wijze waarop op internationale schaal met regionale vraagstukken kan worden omgegaan en het opent deuren voor Europese cofinanciering op de benoemde opgaven in ANNO II.

3. Thema Wonen en leven

Noordoost Fryslân krijgt te maken met afname van de bevolking en verandering van de samenstelling van de bevolking: er komen meer ouderen en minder jongeren. Dit vertaalt zich op termijn ook in de daling van het aantal huishoudens.

Demografische ontwikkeling Noordoost Fryslân

	Bevolking		Huishoudens	
	2015	2040	2015	2040
Achtkarspelen	27.907	24.870	11.472	10.910
Dantumadiel	19.030	17.552	7.767	7.686
Dongeradeel	23.868	20.292	10.151	8.995
Ferwerderadiel	8.776	7.968	3.686	3.614
Kollumerland c.a.	12.712	11.438	5.271	5.061
Tytsjerksteradiel	31.963	31.743	13.466	14.520
Totaal Noordoost Fryslân	124.256	113.863	51.813	50.786

Bron: ABF Research - Primos Prognose

Deze ontwikkeling heeft grote betekenis voor de sociaal maatschappelijke agenda in de regio.

3.1 Samen optrekken

Die demografische ontwikkelingen raken voorzieningen in de regio op het gebied van onderwijs, sport, zorg, wonen en mo-

biliteit. De overheden en maatschappelijke partners zullen de komende jaren samen moeten optrekken om de opgaven die hiermee gepaard gaan op te pakken. Alleen zo kan Noordoost Fryslân op de korte en lange termijn leefbaar worden gehouden. Hierbij moet er rekening mee worden gehouden dat de mate waarin demografische veranderingen plaatsvinden, per gemeente kunnen verschillen. Het is van belang bij het formuleren van opgaven hiervoor aandacht te hebben. De opgave ligt vooral bij het bij elkaar brengen van partners en het ontwikkelen van nieuwe uitgangspunten en acties tot verbetering. Inventiviteit en innovatief denken ontstaat als mensen elkaar in die opgaven vinden en aanmoedigen om buiten bestaande kaders te denken. Dat kan op een gestructureerde wijze door visie te ontwikkelen op aanpak, inzet en verdeling van rollen en verantwoordelijkheden.

Daarbij moet het niet zo zijn dat gewenste structurering veel tijd vergt om elkaar van bestaande opvattingen te overtuigen, terwijl nieuwe impulsen broodnodig zijn. De tijd van experimenteren, vallen en opstaan en werken met pilots is aangebroken. Geen tijd te verliezen dus.

3.2 Atlas van Noordoost Fryslân

In de afgelopen vier jaar is demografie en de toekomstbestendigheid van voorzieningen een item op de Agenda van Netwerk Noordoost geweest. Er is veel kennis van betrokken maatschappelijke partners, demografische prognoses en daarbij benodigde voorzieningen verzameld via het project De Atlas van Noordoost Fryslân. Daarnaast is er veel gedaan aan bewustwording en visievorming op voorzieningen in de regio met de betrokken partners en inwoners. Het is nu zaak om initiatieven vanuit de regio, op welk schaalniveau dan ook, te gaan helpen. Maar ook als overheidspartij initiatief nemen door inzet van middelen aan te bieden, omdat er bijvoorbeeld simpelweg geen tijd is om dat in de samenleving zelf op te pakken. Dan nog kan aansturing van activiteiten door andere partners plaatsvinden (bijvoorbeeld schoolbesturen, sportverenigingen of dorpsverenigingen).

3.3 Leefberenskoalysje

De komende vier jaar moet de volgende stap gezet worden. Maatschappelijke partners, overheden maar ook de inwoners zelf moeten samen de opgaven oppakken. Een goede samenwerking tussen

de diverse partners in de vorm van een leefberenskoalysje kan hiervoor verder worden uitgewerkt. Partijen kunnen elkaar op deze manier over en weer informeren over ontwikkelingen binnen sectoren als onderwijs, zorg, wonen en mobiliteit en activeren. Daarnaast kunnen onderlinge verbindingen worden gelegd. Belangrijk is hierbij dat partijen bij elkaar worden gebracht om ervoor te zorgen dat er samenhang is tussen de verschillende acties in de verschillende sectoren. Een integrale benadering van kansen en bedreigingen is voorwaarde voor doelgerichte acties.

Kenmerken van een koalysje zijn:

- Er is overeenstemming over de visie en de opdrachten;
- overeenstemming over de doelen die daarmee bereikt moeten worden en
- de acties die daarop moeten volgen.

3.4 Kracht van de Mienskip

De mienskip in Noordoost Fryslân is krachtig en dwaande en heeft de afgelopen jaren laten zien dat zij eigen initiatieven ontplooit om de leefbaarheid in de regio fier overeind te houden. Zij hebben en nemen zelf ook een belangrijke rol in bij tal van ontwikkelingen.

Zo zijn er de dorpsbelangen, sportverenigingen, dorpscoöperaties, energiecoöperaties, HelpElkaar en de Omtinkers. Aansluiten bij en stimuleren van deze initiatieven is belangrijker dan zelf als overheden weer iets nieuws te bedenken. Met dat als uitgangspunt kan “koalysjevorming” worden opgestart.

3.5 Opgaven

In de bijlage zijn de opgaven voor het thema Wonen en leven nader uitgewerkt. Samengevat gaat het om:

1. Demografie

- Het vormen van één of meerdere ‘leefberenskoalysje(s)’.
- Het opstellen van een gezamenlijk werkprogramma.
- De Atlas van Noordoost Fryslân actueel houden en ter beschikking stellen als informatie.
- Proces en aansturing faciliteren op diverse vraagstukken rondom voorzieningen, zoals de huisvesting en spreiding van onderwijs.

2. Zorg

Continuïteit van voldoende (kwalitatieve) zorg voor inwoners in de regio.

3. Wonen

Een woningaanbod dat aansluit bij de wensen en behoeften van onze inwoners. Met andere woorden: kwaliteit van wonen, leven en werken voor de inwoners van Noordoost Fryslân.

4. Mobiliteitscentrale

Leefbaarheid door bereikbaarheid in Noordoost Fryslân. Het optimaliseren van het vervoersaanbod door:

- verkrijgen van een samenhangend en elkaar versterkend geheel van ontsluitend OV;
- doelgroepenvervoer en ander vervoer (voor de leefbaarheid in Noordoost Fryslân).

Relatie met de thema's Grien en blau en Economie :

- Verduurzamen van de bestaande- en nieuwe woningbouwvoorraad (energieneutrale woningen).
- Omgeving waar het prettig wonen is in een mooi landschap waardoor de regio een gewaardeerde woonregio is.
- De regio heeft een vitale detailhandelstructuur waardoor de voorzieningen goed zijn.

Minister Blok bezoekt Kollum oktober 2013

4. Thema Economie

Verbetering van de sociaal-economische positie van Noordoost Fryslân is de hoofddoelstelling van de eerste periode ANNO. De nieuwe Agenda wordt voor het thema economie vormgegeven als een programma, gericht op een aantal kernopgaven. Hiermee wordt invulling gegeven aan het gezamenlijk regionaal economisch beleid, in samenspraak met diverse economische partners. De opgaven komen mede voort uit een analyse op hoofdlijnen van de Noordoost Friese economie. In bijlage 3 is dit verder uitgewerkt.

4.1 Economie in transitie: naar meer innovatie en flexibiliteit

Ook de economie van Noordoost Fryslân heeft de afgelopen periode de hardnekkige gevolgen van de economische crisis ondervonden en kent een andere uitgangspositie dan vijf jaar geleden. Het aantal banen is in een aantal sectoren fors verminderd en de werkloosheid is sterk gestegen. Maar naast de conjuncturele invloeden zijn er ook structurele veranderingen waarneembaar, die van invloed zijn op de groeiverwachting van een regio. Zo blijkt de economie in zijn algemeenheid versneld te transformeren, naar wat ook wel, vrij vertaald, een economie van kleine bedrijven wordt genoemd ("entrepreneurial economy").

In een dergelijke economie zijn het de kleinere MKB-ondernemingen die economisch goed presteren door het op de markt brengen van innovatieve producten

en diensten. Veel van dat werk kenmerkt zich door toegang tot de digitale snelweg. Een groeiend aantal bedrijven heeft een lokale worteling, maar een veel groter bereik. Noordoost Fryslân zou hier met het relatief kleine MKB, mits innovatief, een voordeel bij kunnen hebben. Ook starten- de ondernemers zijn in dit kader (ict, innovatiegerichtheid en permanente scholing) een belangrijke factor in het economische groeiperspectief van een regio.

4.2 Clustering van kennis

De overheid heeft bij clustering van kennis een stimulerende rol. De productie van kennis heeft sterke positieve externe effecten, echter de marktsector produceert daarvan uit zichzelf te weinig. Bovendien blijken binnen vele sectoren grote, hardnekkige, verschillen te bestaan in stijging van de productiviteit en koplopers binnen een sector lopen ver voor op de rest. Overheidsstimulering is derhalve nuttig,

bij voorkeur op regionale schaal, want als zich verplaatsing van kennis voordoet, is dat voornamelijk op dit schaalniveau. Clustering van kennis binnen een netwerk van middelgrote- en kleine bedrijven en enkele grote bedrijven wordt nog meer dan nu al het geval is het kenmerk van de toekomst.

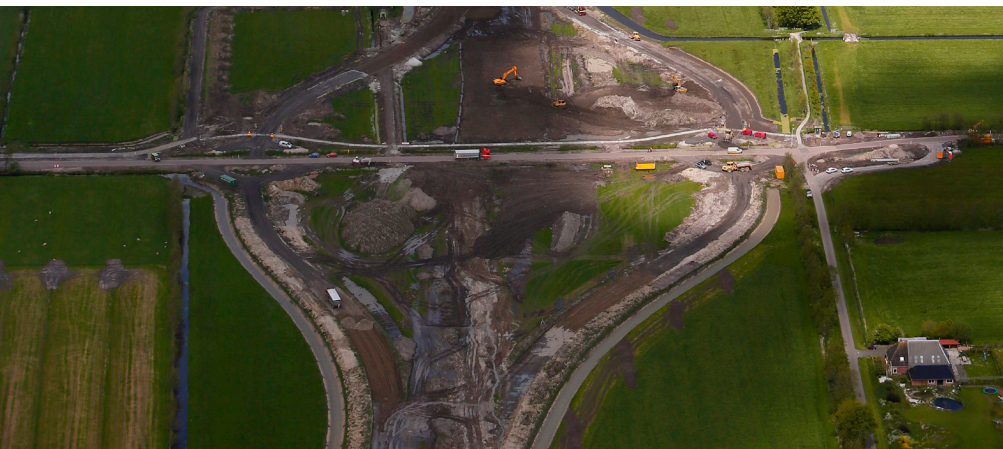
4.3 Stedelijke netwerken en bereikbaarheid

De laatste decennia zijn mensen en bedrijven zich meer en meer in steden gaan vestigen en deze zijn door agglomeratievoordelen de dynamische motoren van economische groei geworden. Een trend die zal doorzetten in verband met een sterker op kennis gedreven economie. Gespecialiseerde kennis is in grotere mate aanwezig in steden, waarbij een hogere dichtheid van bedrijven en werknemers meer kansen biedt voor kennisoverdracht.

Daar waar agglomeratievoordelen zich minder voordoen, zoals in Noordoost Fryslân, is het van belang via regionale netwerkvorming deze voordelen te behalen en tevens meer aansluiting te zoeken met de stedelijke netwerken. Goede verbindingen zijn hiervoor van groot belang en investeren in bereikbaarheid blijft daarom een belangrijke opgave.

4.4 Wonen als economische factor

De bereikbaarheid speelt ook een belangrijke rol voor de woningmarkt. Een aantrekkelijke en goed bereikbare woonomgeving kan mensen die buiten de regio werken doen besluiten in de regio te blijven of komen wonen. Maar ook door de tendens dat werk steeds meer het wonen volgt, krijgt de woonfunctie een grotere economische betekenis.

4.5 Duurzaamheid

Duurzaamheid gaat een grotere rol spelen in het bedrijfsproces, met name op het gebied van grondstof- en energie intensiteiten. Hier ligt een kansrijke verbinding met innovatie. Noord-Nederland wil zich ontwikkelen als een regio die bekend staat om de vernieuwende wijze waarop maatschappelijk en economisch voordeel wordt gehaald uit innovatie. Een transitie naar meer duurzame vormen van energie is daarbij één van de uitdagingen waarop wordt ingezet.

4.6 Digitalisering

Digitalisering is voor de regio essentieel. De hele regio moet beschikken over een optimale digitale bereikbaarheid. Hierdoor zijn inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners optimaal gefaciliteerd. Er is geen enkele beperking om op afstand te werken of nieuwe technieken toe te passen. Deze innovatieve digitale toepassingen kunnen kansen bieden voor de economie en ook voor demografische vraagstukken. Het is de basis voor een goede woon- en werkregio. Belangrijk hierbij is ook het stimuleren aan digitale toepassingen.

4.7 De economie in Noordoost Fryslân

De economische crisis heeft ook de afgelopen vijf jaar in Noordoost Fryslân nog diepe sporen getrokken. In 2014 waren er 39.097 banen. Ten opzichte van vijf jaar geleden is het aantal banen met ruim 4% gedaald. De daling voor de hele provincie bedroeg in deze periode 2%.

De werkgelegenheidsstructuur in Noordoost Fryslân wordt gekenmerkt door relatief veel banen in de industrie, de bouw en de landbouw. De zakelijke dienstverlening is hier ondervertegenwoordigd.

De grootste sectoren in Noordoost Fryslân op basis van het aantal banen zijn:

1. Handel en reparatie
2. Gezondheids- en welzijnszorg
3. Industrie en delfstofwinning
4. Bouw
5. Zakelijke dienstverlening

Binnen deze sectoren bevindt zich 70% van het totaal aantal banen in de regio.

Verandering aantal banen

	2014 t.o.v. 2010
Handel in reparatie	0,8 %
Gezondheids- en welzijnszorg	-2,1 %
Industrie en delfstoffenwinning	-10,7%
Bouwnijverheid	-9,1 %
Zakelijke dienstverlening	2,8%

Werkloosheidsontwikkeling

De daling van het aantal arbeidsplaatsen heeft ook zijn weerslag gehad in de ontwikkeling van de werkloosheid. Het werkloosheidspercentage in de regio is de afgelopen vijf jaar fors gestegen, met 65%. Ten opzichte van Nederland ligt de werkloosheid in Noordoost Fryslân in 2014 ruim een procentpunt hoger (1,3), terwijl het verschil in 2010 0,4 procentpunt bedroeg.

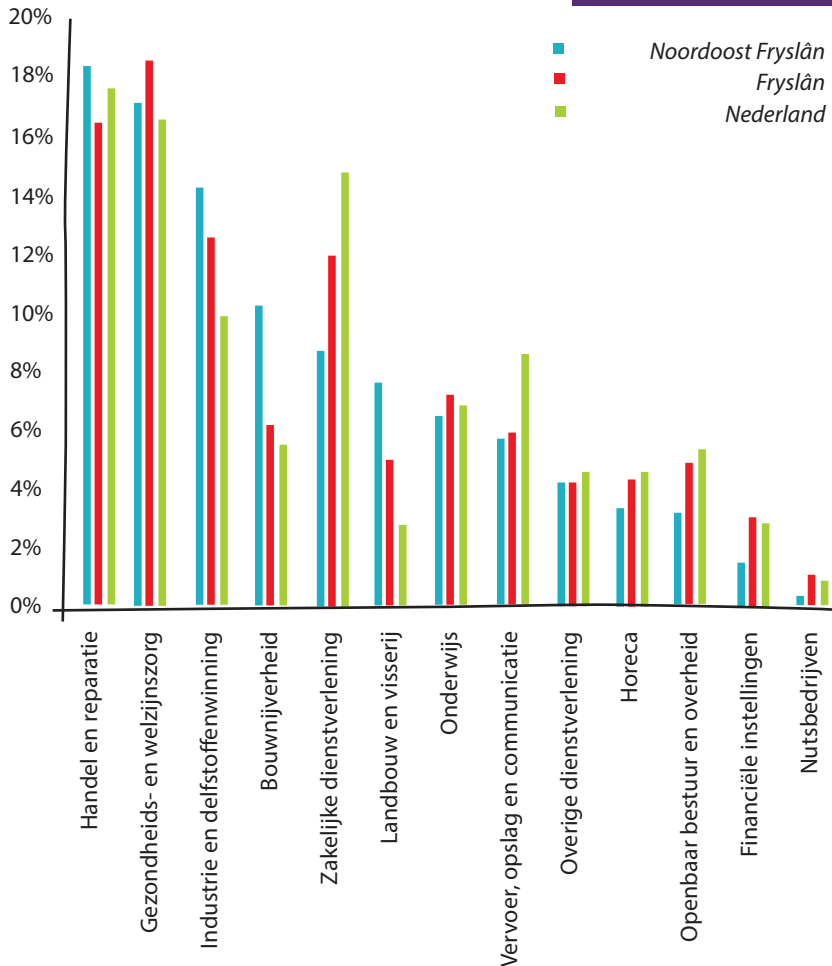
Beroepsbevolking

Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking in Noordoost Fryslân blijft achter bij dat van Nederland. Ten opzichte van Nederland zijn er in onze regio ca. 50% meer lager opgeleiden. Het opleidingsniveau hoog is in alle gemeten gemeenten relatief lager dan het landelijk gemiddelde. Dit kan deels verklaard worden doordat jongeren met een Havo- of Vwo-diploma doorstromen in HBO- of WO-opleidingen

en hiervoor de regio moeten verlaten. Maar het verschil ontstaat ook al in een eerdere fase, door het geringere aandeel basisschoolleerlingen dat doorstroomt naar Havo/Vwo in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde. Gezien de trend naar een meer op kennis gebaseerde economie ligt hier een opgave voor Noordoost Fryslân. Ook de toekomstige omvang van de potentiële beroepsbevolking baart zorgen. In alle gemeenten in onze regio zal deze fors dalen. Dit betekent dat het voor ondernemers in Noordoost Fryslân moeilijker wordt dan voor veel concurrenten elders in de provincie om aan geschikt personeel te komen. Dit probleem kan deels worden opgevangen door meer mensen van buiten de regio te werven en door het verhogen van de productiviteit door middel van verdere automatisering en innovatie. Daarin is kennisontwikkeling een belangrijk sleutelbegrip.

Banen per sector

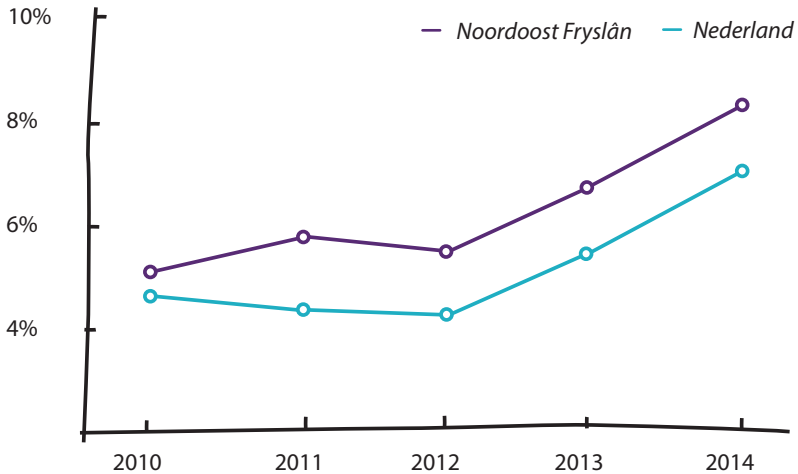
% totaal (parttime+fulltime) aantal banen (2014)

Bron: werkgelegenheidsregister - Provincie Fryslân (2014)

Werkloosheidsontwikkeling

Niet-werkende werkzoekenden als % van de potentiële beroepsbevolking

Bron: data.fryslan.nl (2014)

4.8 Uitdagingen en kansen

De economische vitaliteit van Noordoost Fryslân staat door de eerder genoemde ontwikkelingen onder druk. Gezien de kenmerken van de Noordoost Friese economie moet de nadruk bij de economische opgaven de komende tijd komen te liggen op het weerbaarder maken van bedrijven en beroepsbevolking voor de toenemende

dynamiek in de economie. De competitie tussen bedrijven neemt onder invloed van technologische innovatie en verdere handelsliberalisatie toe. Het aandeel van kennis in de toegevoegde waarde van een product of dienst zal stijgen. Dit betekent ook voor de beroepsbevolking grotere uitdagingen. Een goede en snelle ontsluiting is hiervoor essentieel.

De baan voor het leven bestaat niet meer en functies die tot voor kort vanzelfsprekend leken, worden overgenomen door machines. Aan een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt worden hogere eisen gesteld dan vijf jaar geleden. Bevordering van het innovatief vermogen van bedrijven, het stimuleren van de exportkansen (zo mogelijk in combinatie met duurzaamheid) en verhoging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking zijn derhalve de

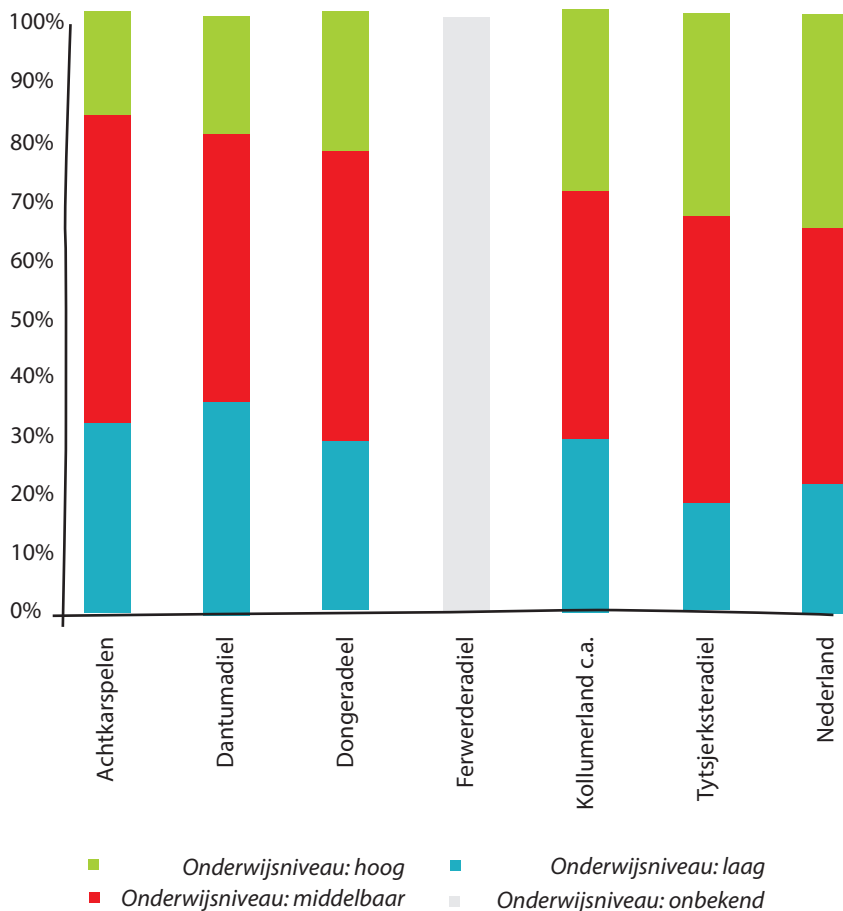
belangrijkste opgaven. Daarnaast zal meer moeten worden ingezet op het stimuleren van nieuw ondernemerschap. Ondanks de verbeterde bereikbaarheid zal de groei van nieuwe bedrijven voornamelijk moeten komen uit de eigen (afnemende) beroepsbevolking. Het aanbieden van een aantrekkelijke werk- en woonomgeving met een goed voorzieningenniveau en een goede bereikbaarheid, zowel fysiek als digitaal, is hierbij een belangrijke randvoorwaarde.

Onthulling bouwboard voor herinrichting Markt Burgum door gedeputeerde Kramer, wethouder Schippers en aannemer Van den Adel

Opleidingsniveau beroepsbevolking

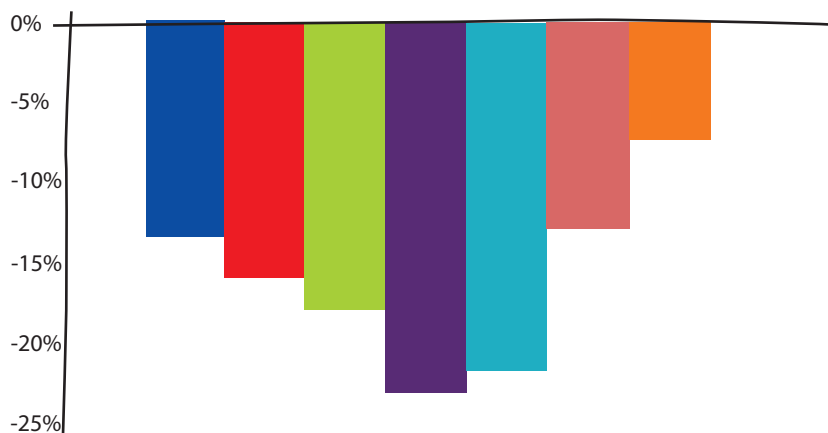
jaar 2011 / 2013*

Bron: Statline.cbs.nl (2014)

Ontwikkeling omvang beroepsbevolking (15-65 jaar)

Percentage verandering 2030 t.o.v. 2010

■ Achtkarspelen
■ Dantumadiel
■ Dongeradeel
■ Ferwerderadiel

■ Kollumerland c.a.
■ Tytsjerksteradiel
■ Fryslân gemiddeld

Bron: Prognose Fryslân, 2013

4.9 Sterke punten

De sterke punten van de regio kunnen effectief worden benut (zie Swot-analyse). Zoals de ligging ten opzichte van de stedelijke driehoek Leeuwarden-Drachten-Groningen en de verbeterde kansen die dit biedt voor Noordoost Fryslân als woonregio na openstelling van de Centrale As. Daarnaast bieden de diverse landschappen met landelijke en internationaal erkende natuurwaarden meerdere economisch kansrijke gebruiksmogelijkheden, voornamelijk op het gebied van recreatie en toerisme. Daarbij is het een voordeel dat de samenwerking tussen overheden en regionale partners in de regio al intensief is. Er ligt een fundament voor het gezamenlijk oppakken van de uitdagingen waar Noordoost Fryslân de komende samenwerkingsperiode voor staat; verlagen werkloosheid, stimuleren ondernemerschap, verhogen opleidingsniveau beroepsbevolking, aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt, bevorderen innovatie (duurzaamheid), bevorderen recreatie en toerisme, behoud vitale winkelgebieden, creëren aantrekkelijke woon(-werk) milieus en verbeteren bereikbaarheid (ook digitaal).

4.10 Opgaven

In de bijlage zijn de opgaven voor het thema Economie nader uitgewerkt. Samengevat zijn de opgaven op het gebied van Economie:

5. Bedrijventerreinen

De regio biedt voldoende kansen voor bedrijven om zich uit te breiden en te vestigen waar dat bedrijfseconomisch het beste is en waar geen onnodige leegstand is.

6. Vitale detailhandel structuur

Binnen de regio zorgen voor een sterke detailhandelstructuur waardoor de detailhandel voor de regio voldoende kwaliteit behoudt.

7. Dwaande wonen en werken

De regio is zichtbaar als goede woon-werk regio. Een positief beeld zorgt voor het behoud van bedrijven en inwoners. Zo wordt bijgedragen aan versterking van de economische structuur van Noordoost Fryslân.

8. Duurzaamheid

In 2030 is Noordoost Fryslân een regio die volhoudbaar voorziet in haar behoefte qua energie, voedsel, producten, diensten, werkgelegenheid en recreatie.

Daarbij vindt nadrukkelijk samenwerking met andere regio's plaats.

9. Bereikbaarheid

Noordoost Fryslân is goed bereikbaar via weg, water, spoor en internet en beschikt over een goed openbaarvervoer systeem.

10. Digitalisering

De regio beschikt over een optimale digitale bereikbaarheid en diverse digitale toepassingen bieden kansen voor demografische vraagstukken waardoor het een uitstekende regio is om in te wonen, werken en te leven.

11. Recreatie en toerisme

De (economische) kansen die de regio heeft op het gebied van recreatie en toerisme worden optimaal benut zodat de economische structuur wordt versterkt en bijdraagt aan een duurzame samenleving.

12. Kennis

Algemeen kennis- /onderwijsniveau in de regio verhogen en innovatievermogen van het MKB vergroten. Talentontwikkeling en innovatiekracht afgestemd op de toekomst ontwikkelen en daarmee ook de vraag en het aanbod van de arbeidsmarkt

in de toekomst te verbeteren.

Relatie met de thema's Grien en blau en Wonen en leven :

- De energietransitie naar duurzame energie biedt geweldige economische kansen voor de regio: zelfvoorzienendheid, lokale aannemers en energiecoöperaties.
- Landbouw is een sterke economische drager van de regio. De opgave is de verwevenheid met natuur en landschap benutten en uit te bouwen. Daarvoor zullen nieuwe verdienmodellen moeten worden ontwikkeld.
- Kennisontwikkeling op het gebied van agrarisch natuur- en waterbeheer in samenwerking met Nordwin/Van Hall/ Agro Agenda Noord Nederland.
- Recreatie en toerisme zullen veel meer in samenhang met het unieke landschap en natuur (Waddenzee, werelderfgoed) moeten worden ontwikkeld.
- Bereikbaarheid ook voor wat betreft het openbaar vervoer.

5. Grien en blau

Noordoost Fryslân is een gebied om trots op te zijn! Het landschap met zijn groen-blauwe kwaliteiten is hier één van de belangrijkste redenen voor. Noordoost Fryslân bevat vier landschappelijke parels en vier waardevolle landschapstypen die gevormd zijn door een samenspel van landbouw, water en natuur en die een sterke economische basis of potentie hebben. Tot nu heeft dit samenspel een rijke cultuurhistorie opgeleverd in het gebied. Dit landschap en deze cultuurhistorie kunnen worden behouden door ontwikkeling, waarbij functionaliteit en economische basis in balans zijn met de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van het gebied. Deze ontwikkeling wordt gestimuleerd door als deelnemende partijen samen te werken, waar mogelijk initiatieven en doelen aan elkaar te koppelen (koppelkansen) en door projecten die een bijdrage leveren aan deze visie te stimuleren en faciliteren. Ook willen de deelnemende partijen werken aan het vormgeven en het ruimte bieden aan de energietransitie in het gebied. Noordoost Fryslân kenmerkt zich door een sterke mienskip en handen-uit-de-mouwen mentaliteit, een kwaliteit die we graag gebruiken om plannen ook daadwerkelijk tot uitvoering te laten komen.

5.1 Huidige kwaliteiten

Het huidige landschap van Noordoost Fryslân is een samenspel van economische dragers (met name de landbouw en recreatie & toerisme), een vitaal en toekomstbestendig watersysteem en een aantal bijzondere natuurwaarden (zoals de Wadden, Natura 2000 gebieden en weidevogels), cultuurhistorie én de belangrijke rol die agrarisch natuurbeheer speelt in behoud van het landschap. Deze dragers krijgen in de verschillende landschappen van Noordoost Fryslân vorm.

Het landschap bestaat uit Kleigebied (inclusief Waddengebied), het Lauwersmeergebied, de Noordelijke Wouden en het Laagveengebied. In elk van deze landschappen is een unieke balans tussen deze dragers aanwezig die de schoonheid en de kracht van dit gebied vormt. Juist door deze verscheidenheid in vorm is het landschap van Noordoost Fryslân zo aantrekkelijk.

Landschappelijke parels die Noordoost Fryslân uniek maken en aantrekkelijk voor recreatie en toerisme zijn het Unesco Werelderfgoed Waddenzee, de nationale parken Lauwersmeer en Âlde Feanen en het nationale landschap De Noardlike Fryske Wâlden.

5.2 Ambitie

Het behouden en versterken van de landschappelijke karakteristiek en de balans tussen economische dragers, water en (agrarische) natuur is het hoofddoel binnen het Thema Grien en blauw. Daarbij moet de focus liggen op projecten of initiatieven die juist het samenspel van de verschillende functies bevorderen en koppelkansen tussen functies benutten. Het gebruik maken van de mentaliteit van de regio (sterke mienskip, sterke wil om de handen uit de mouwen te steken) is daarbij een pré.

Behoud van het landschap is een uitdaging met beperkte middelen. Er moet dus gezocht worden naar andere geldstromen en verdienmodellen om het landschap te kunnen behouden. Ontwikkeling zou daarbij niet op weerstand moeten stuiten, echter de gewenste ontwikkeling moet wel passen bij de karakteristiek van het (agra-

rische) landschap en deze waar mogelijk versterken. Recreatie en toerisme is een belangrijke economische drijver in Noordoost Fryslân en moet verder benut worden in de toekomst. De energietransitie is tevens een onderwerp dat aandacht verdient, waarin koppelkansen gezocht worden met opgaven op de thema's natuur, water en landbouw en mienskipkracht in Noordoost Fryslân. Voor de thema's recreatie en toerisme en duurzaamheid wordt doorlopend de verbinding met de andere themagroepen

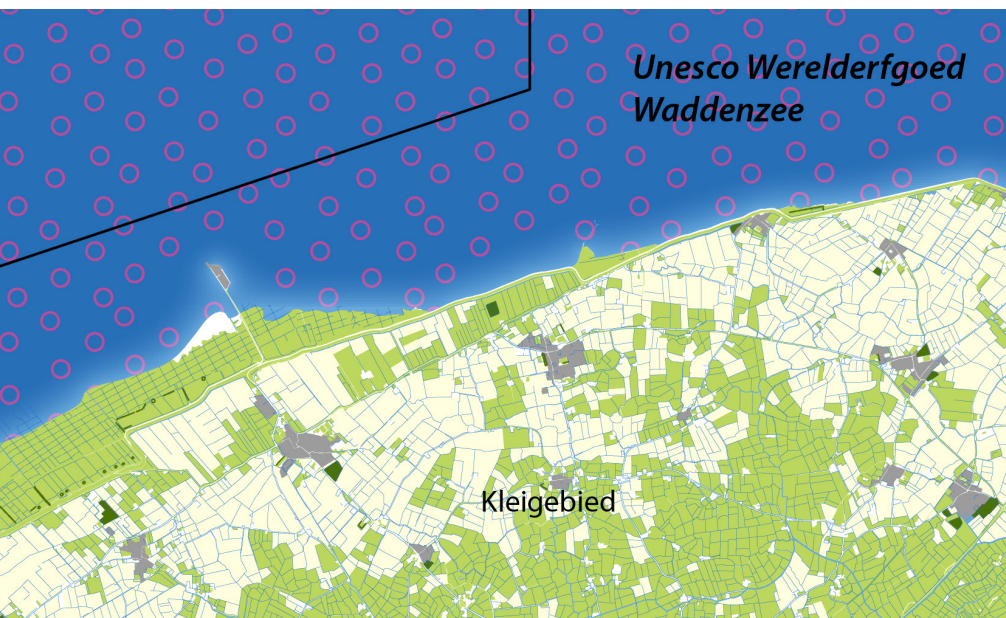
binnen ANNO gelegd. De Waddenkustregio als toeristische trekpleister van formaat zal nog veel meer benut kunnen worden, waarbij samengewerkt moet worden met andere Waddenkustregio's. Op het gebied van water staan er belangrijk opgaven te wachten, zoals waterveiligheid en -kwaliteit. Deze opgaven hebben te maken met de komende klimaatverandering. Dit biedt echter ook (koppel)kansen voor de regio. Economisch en maatschappelijk gedragen initiatieven die verweven zijn met landbouw, landschap en natuur leiden tot een sterke plattelandseconomie waarbij de landschappelijke kwaliteiten nog meer verzilverd kunnen worden.

5.3 Opgaven

In de bijlage zijn de opgaven voor het thema Grien en blauw nader uitgewerkt. Samengevat zijn de opgaven op het gebied van Grien en blauw:

13. Kwaliteit Noordoost Fryslân: kennis en cultuur

Positioneren, versterken en uitdragen (kennis en cultuur) van Noordoost Fryslân met haar grote landschappelijke diversiteit en vier landschappelijke parels, en een economie die daarvan profiteert. Betrokkenheid van de mienskip is van belang en educatie speelt hierin een belangrijke rol.

14. Natuurinclusieve landbouw

Ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen voor natuurinclusieve landbouw, zodat het landschap en de landbouw toekomstbestendig én (financieel) gedragen is.

15. Toekomstbestendig watersysteem

Een toekomstbestendig watersysteem dat natuur en landbouw blijvend kan dienen en waar waterveiligheid en -kwaliteit voor de streek is geborgd.

16. Energietransitie

Het vormgeven van de energietransitie in het gebied, gericht op duurzame energievoorziening en zelfvoorzienendheid in samenwerking met de krachtige mienskip.

Relatie met de thema's Wonen en leven en

Economie zijn:

- Landbouw is een belangrijke economische drager.
- Innovatie en het versterken van netwerken en koppelkansen binnen de groenblauwe sectoren biedt economische kansen.
- Natuur en landschap dragen bij aan een prettige woon- en werkomgeving en zijn het visitekaartje voor de toerist.
- Duurzame energietransitie biedt kansen voor de economische ontwikkeling van het gebied.

6. ANNO II in de praktijk

De Agenda 2016-2020 (ANNO II) is opgesteld naar aanleiding van bijeenkomsten en overleggen met bestuurders, ondernemers, maatschappelijke partners en de inwoners in de regio. Belangrijke basis is de eerste periode ANNO en de uitkomsten uit de diverse bijeenkomsten in deze periode, maar vooral ook de visie- en ambitieprojecten die met partners zijn uitgevoerd. Het is belangrijk dat de opgaven in de regio en daarmee de regiospecifieke agenda echt maatgevend is voor de manier waarop met menskracht en middelen de opgaven worden gefaciliteerd.

6.1 De Agenda 2016-2020

De Agenda 2016-2020 is dynamisch, rekening houdend met de actualiteit op dat moment. Projecten die bijdragen aan het realiseren van (meerdere van) de regionale opgaven verdienen prioriteit. Eventueel beschikbare regionale middelen zijn bedoeld voor het realiseren van de opgaven in de Agenda, dan wel voor de bovenlokale projecten die hieraan bijdragen.

Deze projecten moeten voldoen aan een aantal criteria:

- Ze moeten bijdragen aan de **opgaven** die binnen ANNO II geformuleerd zijn.
- Daarnaast moeten het projecten zijn van **bovenlokaal** belang.
- En ook moeten de benodigde middelen om het project te realiseren geregeld zijn. Hierbij gaat het niet alleen om **financiële middelen** maar ook om de noodzakelijke **organisatiekracht** die

nodig is om het project te realiseren.

Projecten kunnen worden toegevoegd aan de Agenda als zij voldoen aan deze criteria. Het voordragen van projecten kan via één van de drie themagroepen aan de Stuurgroep ANNO.

6.2 Projecten

In bijlage 20 is een lijst van ANNO II-projecten en potentiële ANNO II-projecten opgenomen. Potentiële projecten zijn projecten die al wel zijn opgevoerd door de diverse partners maar die op dit moment nog onvoldoende onderbouwd zijn om te kunnen worden getoetst aan de criteria of op dit moment nog niet voldoen aan de genoemde criteria.

6.3 Financiën en organisatie

De periode van ANNO II zal significant anders zijn dan de voorgaande periode. Waar

in de periode 2012-2015 nog sprake was van een concreet investeringsprogramma is dat in ANNO II anders. De financiële mogelijkheden van de gemeenten zijn zeer beperkt en ook binnen de provinciale begroting is minder ruimte dan de voorgaande jaren. Nog meer dan anders is er de noodzaak om lean and mean, en “túk” middelen vrij te maken of aan te boren.

Verkenning financieringsmogelijkheden

Op dit moment wordt door de provincie het instrument “gebiedsbudget” verder uitgewerkt maar hiervoor geldt in ieder geval dat het geld is uit bestaande budgetten van beleidsafdelingen waar criteria aan gekoppeld zijn. In de loop van 2016 wordt duidelijk hoe een aantal uitvoeringsprogramma’s eruit zien, vooral wat betreft het domein Grien en blauw. Dan komt meer zicht op de wijze hoe deze beschikbare middelen worden weggezet en waar ze exact voor bestemd worden. Wel heeft de provincie, om de processen op de grien blauwe opgaven in de streek op gang te houden, voortuitlopend hierop, middelen vrij kunnen maken. Daarnaast kan Noordoost Fryslân in 2016 ook weer een beroep doen op het Iepen Mienships Funs (IMF). Het IMF is bestemd voor projecten vanuit

de Mienskip die middels de bijdrage uit het IMF en eigen (co)financiering uitgevoerd kunnen worden. In 2015 heeft dit geresulteerd in veel aanvragen en de toegekende projecten kunnen nu hun bijdrage leveren aan de opgave waar de regio voor staat; Leefbaarheid.

Krimpmiddelen BZK

Voor Noordoost Fryslân zijn de rijksmiddelen die de regio krijgt vanwege de verkregen krimpstatus enorm belangrijk. Deze middelen zorgen ervoor dat opgaven in 2016 kunnen worden opgepakt dan wel kunnen worden voortgezet. De toekenning van aanvragen uit dit budget loopt via de Stuurgroep, bij voorkeur via jaarplannen. Over dit budget wordt ook steeds apart gerapporteerd zodat voor iedereen goed zichtbaar is wat er uit dit budget wordt betaald.

Leadermiddelen

Omdat Noordoost Fryslân vanaf 1 januari 2016 LEADER regio is, is er de komende tijd ook Europees geld beschikbaar. De provincie co-financiert dit Europese geld en daarnaast is er ook nog een bedrag vanuit de aanvragers zelf nodig als co-financiering.

De regio heeft hiervoor een LEADER strategie opgesteld: Dorpen aan zet.

Voor Noordoost Fryslan betekent dit dat door deze Europese middelen extra mogelijkheden komen voor projecten vanuit de Mienskip. Aanvragen voor Leader en IMF kunnen worden ingediend op het Streekhûs. Hier kunnen aanvragers ook beperkte ondersteuning krijgen voor deze aanvragen.

De regio heeft de afgelopen jaren ook nadrukkelijk aansluiting gevonden bij Europese netwerken. Voor ANNO II zal dit ook blijvend van betekenis zijn, waar het zwaartepunt ook meer zal moeten komen te liggen op het verkrijgen en delen van kennis, het faciliteren van opgaven, waarbij gebruik gemaakt moet worden van bestaande netwerken of nieuwe netwerken ontwikkeld kunnen worden.

Concreet wordt er op dit moment gewerkt aan een Europese aanvraag rondom bijvoorbeeld Better Wetter. Ook zijn er diverse andere partners, bijvoorbeeld het onderwijs en de zorg, bezig met aanvragen richting Europese programma's. Hier vragen zijn vaak enige ondersteuning, maar zijn over-

heden geen leadpartner. Ook in deze gevallen proberen we als ANNO en als overheden een faciliterende rol te vervullen zodat er voor de regio een belangrijke impuls kan plaatsvinden. Ook aansluiting bij, of slim verbinden van, rijksmogelijkheden zal per opgave gezocht moeten worden.

Organisatie

De ontwikkelingen die in de diverse gemeenten plaatsvinden door de onderlinge samenwerkingsafspraken (DDFK en werkschappij T-diel/8K) hebben mogelijk ook invloed op de samenwerkingsstructuren en afspraken binnen Netwerk Noordoost. Dit betekent dat de organisatie van de samenwerking van Netwerk Noordoost de komende tijd wordt doorontwikkeld zodat deze goed blijft aansluiten. Daarnaast is het van belang dat in alle opgaven en projecten binnen ANNO II steeds goed wordt samengewerkt met de partners in de regio. De samenwerking kan dan ook per opgave anders ingericht en georganiseerd zijn.

Op dit moment is de inzet van partners als; ONOF, NFW, Wetterskip, FMF (namens SBO), in de themagroepen uniek voor regionale samenwerking. Maar ook in het sociale domein wordt met de partners van

de Sionsberg en het samenwerkende VO deze samenwerking verder ingezet. Wanneer aanpassingen in de organisatie van de ANNO samenwerking noodzakelijk zijn om dit goed vorm te kunnen geven zal dit in gezamenlijkheid met deze partners worden opgepakt. Voorop staat dat structuren dienend zijn aan de doelen. Het is hierbij dan ook goed denkbaar dat er verschillen structuren bij verschillende thema's komen.

Uitgangspunt voor de ondersteunende organisatie van de ANNO samenwerking is dat dit een "Lean en Mean" organisatie is en blijft die gezamenlijk door overheden en maatschappelijke partners wordt vormgegeven.

Streekhûs Noardeast Fryslân

Florynwei 3C

9251 MP Burgum

0511-548 580

E-mail: noordoost@fryslan.nl

Twitter: @NetwerkNO #Dwaande

www.dwaande.nl/werken-en-ondernemen

provinsje fryslân
provincie fryslân

gemeente
dongeradeel

